

UDK: 811.163.4(497.6)
DOI: 10.33669/KJ2023-34-05
Rad primljen: 10. 7. 2023.
Rad prihvaćen: 13. 12. 2023.

Pregledni naučni rad

Emira Mešanović-Meša

Univerzitet u Sarajevu – Pedagoški
fakultet

emesanovic@pf.unsa.ba

<https://orcid.org/0000-0002-4929-1940>

Jedan dokument s tri jezičke verzije – sudba bosanskohercegovačka

Sažetak: U ovom radu analiziran je dokument pod nazivom *Pravilnik o čaju, biljnom čaju, voćnom čaju i instant čaju*, koji ima tri jezičke verzije s istim naslovom. Naime, kako su u Bosni i Hercegovini tri jezika u službenoj upotrebi, zakonodavni i drugi akti pripremaju se i objavljuju u službenim glasilima na bosanskome, hrvatskome i srpskome. Ovaj model službene upotrebe triju jezika traje već dvije decenije i zasigurno stvara teškoće administrativno-pravnom sistemu te ugrožava nesmetano odvijanje komunikacije na ovom polju. Odgovore na pitanja kako se jedan dokument priprema na tri verzije čiji sadržaj mora ostati potpuno isti, kakve su prirode jezičke razlike, da li su uvijek nužne, te da li imaju svoju svrhu i normativno opravdanje ponudit će ova analiza.

Ključne riječi: fonetika, morfologija, sintaksa, leksika, norma

1. Uvod

Bosanski, hrvatski i srpski jezik službeni su jezici u Bosni i Hercegovini, te se od proglašenja njihove službene upotrebe u ustavima Federacije BiH i Republike Srpske zakoni i drugi pravni akti u službenim

glasilima pripremaju na sve tri verzije. Taj postupak pripreme jednoga dokumenta na tri jezičke verzije traje već dvadesetak godina, a kako funkcionira ta službena trojezičnost, na čemu se temelji, koji su njeni nedostaci, propusti i manjkavosti, isticalo se i ranije (Mešanović-Meša 2011, 2019). To su istraživanja koja su uključivala veliki broj zakonodavno-pravnih dokumenata, pa su rezultati temeljeni na ispitivanjima iz različitih izvora, no kako se jedan tekst priprema na tri verzije, koliko se jedna verzija razlikuje od ostalih, da li su likovi i forme upotrijebljeni kao razlike među verzijama uvijek u toj funkciji – razjednačavanja verzija, odnosno mogu li se određeni likovi i forme upotrijebiti jednako u svim verzijama uz normativno opravdanje u svim standardima, može se vidjeti kada se načini analiza jednoga dokumenta pripremljenog na sve tri verzije. Ovaj pristup susrećemo tek u nekoliko radova (Mešanović-Meša 2022a, 2022b), a da bi se dobili pouzdaniji zaključci i ponudila bolja rješenja, potrebno je učiniti više ovakvih istraživanja. S tim ciljem, i ovdje smo posmatrali tri verzije jednoga dokumenta¹, neovisno o prethodnim istraživanjima, pažnju ćemo posvetiti određenim pojavama koje do sada nisu pojašnjene ili koje su posve nove.

2. Jezičke odlike verzija na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku

Analizirajući sve tri verzije dokumenta *Pravilnik o čaju, biljnom čaju, voćnom čaju i instant čaju*, uočene su razlike među njima po kojima se, prvo, verzija na hrvatskome razlikuje od verzija na bosanskome i srpskome, drugo, verzija na srpskome razlikuje od verzija na bosanskome i hrvatskome, treće, verzija na bosanskome razlikuje od verzijama na hrvatskome i srpskome, te četvrto, svaka se verzija razlikuje od preostalih dviju. Htjeli mi to ili ne, ovim nam se nameće mišljenje da likovi ili forme koji se ne upotrebljavaju u određenoj verziji, nego se na tim mjestima upotrijebe drugačiji likovi ili forme od preostalih dviju verzija, nisu prihvatljivi za taj jezički standard, te

¹ Objavljene su u *Službenom glasniku BiH* (7. 4. 2023) i nose isti naziv u sve tri verzije: *Pravilnik o čaju, biljnom čaju, voćnom čaju i instant čaju*.

se stoga, pretpostavljamo i vjerujemo, posegnulo za drugim rješenjem. Možemo li i trebamo li vjerovati tim razlikama? I jesu li te razlike među verzijama, kakve god bile, dosljedne bar u jednom dokumentu?

2.1. Razlike među verzijama dokumenta – bosanski, srpski : hrvatski

Skupina razlika između bosanskoga i srpskoga, s jedne, te hrvatskoga, s druge strane, najbrojnija je: u njoj se nalazi 98 slučajeva iskorištenih da se verzija na hrvatskome razlikuje od verzija na bosanskome i srpskome, a ukupan broj svih ponovljenih razlika iznosi 199. No, iste slučajeve pratili smo u svim verzijama i izdvojili određeni broj ovih pojava koje se na drugim mjestima nisu iskoristile kao razlika među ovim verzijama, već su upotrijebljene – jednako u svim verzijama. Takvih je slučajeva ukupno 42 i ukupno jednakih primjera 85. Već iz ovoga podatka nazire se da broj koji je suprotstavljen različitoj upotrebi u ovim verzijama nije zanemariv i da se ne radi o rijetkim propustima, nego da je riječ o dvije petine slučajeva o kojima već možemo postavljati pitanja opravdanosti sa stanovišta dosljednosti u upotrebi, a broj 85 velik je oponent broju 199. A ako od broja 199 izuzmemo slučajeve koji se javljaju i kao jednakosti, broj 199 smanjuje se na 76. Dakle, argument dosljednosti, odnosno nedosljednosti upotrebe razlika među verzijama ove skupine vrlo je snažan u raspravi da li su razlike među verzijama zbilja potrebne: ako se nekada razlika u istom primjeru prikaže, nekada ne – kakva je onda njena svrha? No, normativna valjanost je argument koji nam u ovoj procjeni mora biti presudan, te ćemo se time i pozabaviti.

Tabela 1. Primjeri razlika među verzijama
– bosanski, srpski : hrvatski i primjeri jednake upotrebe

bosanski, srpski	hrvatski	broj ponovljenih razlika	bosanski, srpski	hrvatski	broj jednake upotrebe
saradnja	suradnja	1			
tačka (tač.)	točka (toč.)	3			
hemijski	kemijski	2			
s čajem	sa čajem	1			
sa Propisom	s Uredbom	1			
ovog pravilnika	ovoga pravilnika	1	ovog pravilnika	ovog pravilnika	6
ovog člana	ovoga članka	1	ovog člana	ovog članka	2
član	članak	33	član	član	2
stav	stavak	6	stav	stav	2
izvještaj	izvješće	1			
predsjedavajuća	predsjedateljica	1			
dodat	dodan	3			
dat	dan	1			
dodati	dodavati	1			
sadržati	sadržavati	4	sadržavati	sadržavati	2
akreditovan	akreditiran	2			
deklarisan	deklariran	3			
informisanje	informiranje	2			
pakovati	pakirati	1			
pakovanje	pakiranje	2	pakovanje	pakovanje	1
nasumice	nasumično	1			
dvije (dijelova dvije ili više biljaka)	dviju (dijelova dviju ili više biljaka)	1	dvije (dijelova dvije ili više biljaka)	dvije (dijelova dvije ili više biljaka)	1
ekstrakta	ekstrakata	1	ekstrakta	ekstrakta	3

bosanski, srpski	hrvatski	broj ponovljenih razlika	bosanski, srpski	hrvatski	broj jednake upotrebe
mora da sadrži	mora sadržavati	1	mora sadržavati	mora sadržavati	1
može da sadrži	može sadržavati	1	ne može sadržavati	ne smije sadržavati	1
prestaju da važe	prestaju važiti	1			
ne smije da sadrži	ne smije sadržavati	2			
dužan je da donese	dužan je izdati	2			
izvršena je ekstrakcija kofeina	ekstrahiran je kofein	1	izvršena je ekstrakcija kofeina	izvršena je ekstrakcija kofeina	1
uzimanje uzoraka	uzorkovanje	1	uzorkovanje	uzorkovanje	1
mora se naznačiti	mora biti navedena	1			
mogu biti pomiješani	mogu se miješati	1	mogu se aromatizirati (B) mogu se aromatizovati (S)	mogu se aromatizirati	1
mješavina biljnog čaja	biljna čajna mješavina	1	mješavina čaja	mješavina čaja	3
mješavina čaja	čajna mješavina	1	mješavina čajeva	mješavina čajeva	1
proizvođačka specifikacija	specifikacija proizvođača	4	proizvođačka specifikacija	proizvođačka specifikacija	4
lisne žilice	žile lista	1	lisni pupoljci	lisni pupoljci	2
praškasti (instant) čaj	(instant) čaj u prahu	1			

bosanski, srpski	hrvatski	broj ponovljenih razlika	bosanski, srpski	hrvatski	broj jednake upotrebe
sadrži najviše 1% dijelova	ne sadrži više od 1% dijelova	1	sadrži najmanje 32% (...) ekstrakta	sadrži najmanje 32% (...) ekstrakta	1
sadrži najviše 15% (...) dijelova	da ne sadrži više od 15% (...) dijelova	1	sadrži najmanje 1% (...) kofeina	sadrži najmanje 1% (...) kofeina	1
sadrže najviše 15% (...) dijelova	ne sadrži više od 15% (...) dijelova	1			
da sadrže najviše 1% dijelova	da ne sadrži više od 1% dijelova	1	sadrže najviše 14% vlage	sadrže najviše 14% vlage	1
da sadrže najviše 10% (...) pepela	da ne sadrži više od 10% (...) pepela	1			
u skladu s	sukladno	1	u skladu s	u skladu s	2
			u skladu sa	u skladu s	1
Pod nazivom <i>čaj</i> podrazumijevaju se...	Naziv čaj označava...	1	pod nazivom	pod nazivom	3
sirovina koja je deklarirana	deklarirana sirovina	1			
nema izmijenjen izgled	nije izmijenjen izgleda	1			
po izgledu, mirisu i okusu	izgledom, mirisom i okusom	1			

bosanski, srpski	hrvatski	broj ponovljenih razlika	bosanski, srpski	hrvatski	broj jednake upotrebe
shodno	na odgovarajući način	1			
uz isticanje podataka	s podacima	2			
s tim što	s tim da	1			
alkalitet	lužnatost	1			
ambalaža	pakiranje	1	ambalaža	ambalaža	1
brend	marka	1			
čvrst (oblik)	krut (oblik)	3	čvrst (oblik)	čvrst (oblik)	2
direktni	izravni	1			
divlji	samonikli	2			
dozvoljen	dopušten	5	dozvoljen	dozvoljen	3
ekstrahiran	vađen	1	ekstrahiran	ekstrahiran	1
familija	porodica	2			
finalan	konačan	1			
formiran	nastao	1			
gajeni	uzgojeni	1			
gajeni	usitnjeni (!)	1			
herba	biljka	2			
i sl.	itd.	1	i sl.	i sl.	1
izrađivati	dobivati	1	dobivanje (B) dobijanje (S)	dobivanje	1
izvršen	obavljen	1	izvršen	izvršen	1
karakteristike	svojstva	1			
krtola	gomolj	2			
kvalitet	kakvoća	10	kvalitet	kvaliteta kvalitet	2 1
lupa	povećalo	1			
mart	ožujak	1			

bosanski, srpski	hrvatski	broj ponovljenih razlika	bosanski, srpski	hrvatski	broj jednake upotrebe
(do) momenta	(do) trenutka	1			
napisati	ispisati	1			
napitak	piće	1	napitak	napitak	5
navod (zemlje)	naznaka	1	naznačeni (dio biljke)	naznačeni (dio biljke)	1
norma	standard	1	standard	standard	1
obrađen	prerađen	1			
organ	tijelo	1			
na osnovu (člana)	na temelju (članka)	1	osnovne (zahtjeve)	osnovne (zahtjeve)	1
peteljka	stabljika, stabiljka (!)	3	peteljka	peteljka	1
porijeklo	podrijetlo	1	porijeklo	porijeklo	1
postupak	proces	1	postupak	postupak	2
rastvaranje	otapanje	2			
rezan	izrezan	1			
rinfuza	rinfuzno stanje	1			
sprašeni (dio)	praškasti	2			
stepen (mora imati stepen usitnjenosti 2)	veličina čestica (mora biti veličine čestica 2)	1			
stepen (treći stepen prerade)	faza (treća faza prerade)	1			
tabela	tablica	2	tabela	tabela tabelica ²	2 1
tečni	tekući	8	tečni	tečni	2

² Štamparska greška ili posljedica automatske zamjene.

bosanski, srpski	hrvatski	broj ponovljenih razlika	bosanski, srpski	hrvatski	broj jednake upotrebe
ujednačeno	jednolično	2			
upotreba	uporaba	1			
upotrijebljen	korišten	1			
usitnjen	nasjeckani	1	usitnjen	usitnjen	1
uslov	uvjet	6	uslov	uslov	1
vriježe	klupko	1			
vriježe	vrijesak	1			
vršiti analizu	provoditi analizu	1	provoditi praćenje	provoditi praćenje	1
zahtjev	uvjet	4	zahtjev	zahtjev	9
zapremina	volumen	3			

2.1.1. Razlike koje se tiču fonetske prirode odnose se na alternacije *a/u* u primjeru *saradnja/suradnja* i *a/o* u primjeru *tačka/točka*, potom *h/k* u *hemijski/kemijski* te upotrebu prijedloga *s/sa* i pokretnog vokala *a* u primjeru *ovog pravilnika / ovoga pravilnika* i *ovog člana / ovoga članka*³. Likovi *saradnja/suradnja*, *tačka/točka* i *hemijski/kemijski* zadržali su svoju upotrebu kao različitosti među verzijama dosljedno (dakle, ukupno šest ponovljenih razlika). Zadržat ćemo se na razlici načinjenoj u upotrebi prijedloga *s/sa*.

Upotreba prijedloga *s/sa* u ovim verzijama, osim u naznačenim primjerima *s čajem* (B, S) / *sa čajem* (H) i *sa Propisom* (B, S) / *s Uredbom* (H),

³ Kako smo istakli da se o pojavama poznatim u dosadašnjim analizama i o njihovom normativnom statusu u pojedinim standardima ovdje neće govoriti (a takva je i upotreba pokretnih vokala), uzgred ćemo spomenuti tek da se u verziji na hrvatskome nalaze dva primjera s pokretnim *a* (*ovoga pravilnika*, *ovoga članka*), dok su primjeri bez *a* i u ovoj verziji brojniji: *ovog pravilnika* (šest puta) i *ovog članka* (jedanput) te *ovog člana* (jedanput); dodajmo da se bez pokretnog *a* u verziji na hrvatskome javljaju i drugi primjeri kada su dva praskava konsonanta u neposrednoj blizini: *određenog dijela* (tri puta), *tehnološkog procesa*, *tehnološkog postupka*, *biljnog porijekla*, *drugog podrijetla*, *ukupnog pepela* (tri puta), *osmog dana*. Dakle, rijetka dva primjera s pokretnim *a* u verziji na hrvatskome nemaju nikakvo opravdanje za tu upotrebu i pravljenje razlike prema verzijama na bosanskom i srpskom.

prilično je ujednačena: u sve tri verzije javlja se samo prijedlog *s* (*s manje*, *s navodom* /B, S/ ili *s naznakom* /H/, *s tim*, *s Pravilnikom*, *s važećim*) ili samo prijedlog *sa* (*sa nadležnim*, *sa jasno*)⁴. S obzirom na to da je veći broj u svim verzijama primjera s kraćim likom *s*, koji je u hrvatskom standardu i jedino prihvaćen u ovim slučajevima (Barić i dr. 1997: 280; Težak – Babić 2005: 162; Silić – Pranjković 2005: 31), nije jasno zašto se u verzijama, posebno na hrvatskome, koristio i lik *sa a* kada za njim nije bilo normativno opravdanih razloga (*sa nadležnim*, *sa jasno*); uporede li se i primjeri na bosanskome i srpskome kada se jedanput koristi *s Propisom*, drugi put *sa Propisom*, vidi se da je jedan lik zapravo teško i u jednoj verziji upotrebljavati dosljedno, premda su normativno obje upotrebe opravdane u ovim standardima (Jahić – Halilović – Palić 2000: 139; Stanojčić – Popović 2008: 57; Pešikan – Jerković – Pižurica 2005: 96; Pešikan – Jerković – Pižurica 2018: 52-53). No, kako je istaknuta razlika u verzijama u upotrebi dužeg i kraćeg lika prijedloga u primjeru *s čajem* / *sa čajem*, ovu pojavu vrijedi i detaljnije sagledati. U hrvatskom standardu upotreba dužeg lika odnosi se na slučajeve, osim ispred zamjениčkog oblika *mnom*, kada slijedi riječ koja počinje istim ili sličnim suglasnikom, te skupom koji ima takav suglasnik, odnosno kada slijede tjesnačni suglasnici *z*, *s*, *ž*, *š* (Barić i dr. 1997: 280; Težak – Babić 2005: 162; Silić – Pranjković 2005: 31) ili suglasnički skupovi gdje je drugi suglasnik *z*, *s*, *ž*, *š*, ako iza slijedi samo jedan glas, nepromjenjiva riječ ili ona koja se upotrebljava u rečenici kao nepromjenjiva (Težak – Babić 2005: 162), a u starijoj literaturi navode se i slučajevi da „može doći, ali i ne mora, ispred riječi koje počinju sa dva ili više suglasnika s kojima s čini skup nespretna za izgovor (tj. ispred skupova *bd*, *kć*, *ks*, *pč*, *pš*, *ps*, *pt*, *tk*, *tm*, *c*, *č* + suglasnik, osim skupa *cr* i *čr*), ispred imeničkih i pridjevnih brojeva, zatim ispred jednosložnih riječi (*sa dna*) i ispred pauze“ (Barac-Grum i dr. 1971: 248). Jednake upute i primjere kada „mora s prelaziti u *sa*“ i kada se „*sa* mjesto *s* uzima vrlo rado“ ima i Maretić (1963: 57-58). Pored toga što su upute o obaveznom dužem liku jednake, niti u jednoj gramatici, ni hrvatskoga ni bosanskoga ni

⁴ Verzije na bosanskome i srpskome imaju još jedan primjer u skladu s *Propisom*, na čijem je mjestu u hrvatskome *sukladno Uredba* (!).

srpskoga,⁵ nije naznačeno da je obavezna upotreba dužeg lika ovoga prijedloga ispred slivenog suglasnika č (a posebno gdje iza slijedi vokal). Stoga ovu razliku ne smatramo normativno opravdanom: *s čajem* jednako je valjano i u normi hrvatskoga, kao i bosanskoga i srpskoga.

2.1.2. Morfološke i tvorbene razlike među verzijama prikazane su u liku imenica *član/članak* i *stav/stavak*, imeničke izvedenice *izvještaj/izvješće*, imenice *predsjedateljica* i poimeničenoga pridjeva *predsjedavajuća*, glagolskoga pridjeva *trpnog* i njegovoga popridjevljenog oblika *dodat/dodan* i *dat/dan*, svršenog i nesvršenog vida glagola *dodati/dodavati* i *sadržati/sadržavati*, potom pojava koje se tiču sufiksa *-ova-*, *-isa-* namjesto *-ira-* u primjerima *akreditovan/akreditiran*, *deklarisan/deklariran*, *informisanje/informiranje*, *pakovati/pakirati*, *pakovanje/pakiranje*, lika priloga *nasumice/nasumično*, upotrebe broja *dvije* kao nepromjenjive i promjenjive riječi. Napomenut ćemo da su razlike dosljedne kod upotrebe *izvještaj/izvješće*, *predsjedavajuća/predsjedateljica*, *dodat/dodan* i *dat/dan*, *dodati/dodavati*, *akreditovan/akreditiran*, *deklarisan/deklariran*, *informisanje/informiranje*, *pakovati/pakirati* (dakle, ukupno šesnaest ponovljenih razlika).

Vidski parnjaci *dodati/dodavati* i *sadržati/sadržavati* poslužili su da se verzija na hrvatskome izdvoji od verzija na bosanskome i srpskome po upotrebi nesvršenih likova, što upućuje na to da upotreba svršenog vida ovih glagola nije valjana u hrvatskom standardu. Imperfektivizacija sufiksom *-avati* (kao i *-javati*, *-ivati* i *-jivati*), tvorbena način po kojem su nastali i nesvršeni parnjaci *dodavati* i *sadržavati*, vrlo je plodan način sufiksalne tvorbe glagola (Babić 2002: 516), no u hrvatskom standardu glagolu *sadržavati* daje se prednost nad svršenim likom:

„stoga što se glagol *sadržavati* mnogo češće ostvaruje u nekim vremenima (npr. u futuru i perfektu). Iako je u prezentu jednako uobičajeno

⁵ I Stevanović donosi više-manje iste primjere kada je obavezno *a* uz ovaj prijedlog, naglašava običniju upotrebu jednog ili drugog lika, no ističe i veliki broj slučajeva kada su obični i jedan i drugi – to je pitanje i individualne osobine, kulturne sredine, no bez posebnih pravila koja vrijede samo za određenu sredinu (Stevanović 1981: 146-148). Upute da prijedlog *s*, osim u spojevima kao *sa mnom*, *sa sinom*, *sa ženom*, *sa šurakom*, prednost treba imati ispred suglasnika koji ne zadaju teškoće u izgovoru (*s novcem*, *s tobom*, *s radnicima*, *s mojim prijateljem*, *s dugačkom kosom*) daju Ivić i dr. (2011: 137).

i, primjerice, *Sok sadržava mnogo korisnih sastojaka.* i *Sok sadrži mnogo korisnih sastojaka.*, kad se glagol nalazi u futuru ili perfektu, pojavljuju se gotovo isključivo rečenice poput *Sok će sadržavati mnogo korisnih sastojaka.* i *Sok je sadržavao mnogo korisnih sastojaka.*, a ne rečenice poput *Sok će sadržati mnogo korisnih sastojaka.* i *Sok je sadržao mnogo korisnih sastojaka.* Stoga je radi sustavnosti i u ostalim vremenima, pa i u infinitivu, bolje upotrebljavati glagol *sadržavati* nego glagol *sadržati*.“ (Blagus Bartolec i dr. 2016: 129)

Ukoliko se istaknuti razlog sustavnosti prihvati te glagolu *sadržavati* da prednost u odnosu na *sadržati*, onda je šest primjera (četiri primjera izdvajaju ovu verziju od preostalih, a dva su primjera s jednakom upotrebom u svim verzijama), koliko se puta javlja ovaj oblik u hrvatskoj verziji, normativno opravdano, ali u tom slučaju šesnaest primjera s glagolom *sadržati* u prezentu⁶ (svaki put jednako s ostalim verzijama), koliko se puta koristi ovaj oblik u toj istoj verziji, nije. Dakle, ako je prednost na strani jednog lika u hrvatskom standardu, onda bi mu tu prednost valjalo dati u svakom primjeru u toj verziji, a ne samo u nekoliko navrata odvajajući pri tome verziju na hrvatskome od verzija na bosanskome i srpskome; da je u ovim dvjema verzijama mogao funkcionirati bilo koji vidski parnjak, neupitno je (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1166; Vujanić i dr. 2007: 1184), pa se razlika nigdje nije morala ni činiti – glagol *sadržavati* mogao je biti izbor za svaku verziju. Budući da za vidski par *dodati/dodavati* nema uputa kao za prethodni, primijenit ćemo isto načelo: ako se ne može upotrijebiti određeni oblik u svakom vremenu, onda je „radi sustavnosti“ bolji drugi, a ako se za sva vremena, jednako obično, mogu upotrijebiti oba glagola, valjana su oba. Prema tome, kako oba parnjaka mogu funkcionirati u svim vremenima, ne možemo ni tvrditi da je neki od njih bolje upotrijebiti – glagoli *dodati* i *dodavati* trebali bi imati i jednak normativni status u hrvatskom jeziku, te ni razlika prema drugim verzijama nema svoje uporište u normi ovog jezika, a gledajući opet njihov jednak status u normi bosanskoga (Halilović – Palić – Šehović 2010: 203) i srpskoga (Vujanić i dr. 2007: 296), bilo koji parnjak jednako je dobar izbor za svaku verziju.

⁶ Neki od tih primjera nalaze se u tabeli 1.

Načinski prilog *nasumično*, koji vodi porijeklo od pridjeva, upotrijebljen je u verziji na hrvatskome na čijem je mjestu u verzijama na bosanskome i srpskome prilog *nasumice*, izveden od priloga *nasumično* sufiksom *-ice*. Sufiksalna tvorba priloga nije plodna kao preobrazba (najčešće je popriložavanje pridjeva), ali jedan od plodnih sufiksa je sufiks *-ice* (Babić 2002: 559, 566), koji se dodaje i na druge priloge kako bi dobili jače, izrazitije obilježeno priložno značenje (Barić i dr. 1997: 276; Babić 2002: 560), npr. *dijelom – djelomice*, *redom – redomice*, *časom – časomice*, *kradom – kradomice...* (Barić i dr. 1997: 276), *isprvice*, *iznovice*, *lakomice*, *nemilice*, *poprečice*, *postupice*, *potajice*, *strmoglavice*, *zloradice...* (Babić 2002: 560); od priloga sufiksom *-ce* izvodi se i nekoliko priloga izražajnijih od osnovnih: *kradomce* (rij.), *neprestance*, *pravce*, *strmoglavce*, *uzajamce* (Babić 2002: 559). Dakle, gramatička literatura hrvatskog jezika nije ocijenila bolji tvorbeni način priloga – sufiksalsnu tvorbu ili preobrazbu, a prilog nastao sufiksalsnom tvorbom nalazimo u liku *nasumce* (Babić i dr. 2007: 556)⁷. U pravopisnoj literaturi nalaze se pribilježeni likovi *nasumično* (Jozić i dr. 2013: 307), *nasumce*, *nasumice* (Babić – Finka – Moguš 2004: 296; Babić – Moguš 2011: 265), a jedino Anić lik priloga *nasumce* (*nasumice*) etiketira *rijetko* (Anić 2006: 829). Brodnjak *nasumice* upućuje na općenito prihvatljivije *nasumce* (ili *na sreću*) (Brodnjak 1992: 318). Zato smatramo da se prilog *nasumice*, ako ne i *nasumce*, mogao naći i u verziji na hrvatskome, a da se tom upotrebom ne naruše normativna načela hrvatskog jezika. S druge strane, ovi likovi su dubletni i u bosanskom jeziku, pa je *nasumce/nasumice* (Halilović 2017: 446; Čedić i dr. 2007: 426) ili *nasumice* (*nasumce*) (Halilović – Palić – Šehović 2010: 725) i u srpskom jeziku (*nasumce* i *nasumice*) (Pešikan – Jerković – Pižurica 2018: 384), a činjenicu da se *nasumično* ili *nasumičan* (prid.) nije našlo niti u pravopisima niti rječnicima ovih jezika ne sporimo, ali smatramo da prilog *nasumično* ne može odbaciti niti jedna norma, pa se i ovaj prilog mogao upotrijebiti i u verzijama na bosanskome i srpskome uz verziju na hrvatskome.

⁷ Ipak, sudeći po drugim primjerima, to ne znači da je samo *nasumce* prihvaćeno, jer su i drugi primjeri u ovom tomu *Velike hrvatske gramatike* navedeni samo u jednom liku, npr. *strmoglavce* (Babić i dr. 2007: 556), a za oba lika *strmoglavce* i *strmoglavice* nalazimo potvrdu kod istog autora u drugom tomu (Babić 2002: 556-566).

Dakle, u svim verzijama moglo se naći i *nasumice* i *nasumce* i *nasumično* (a da ne spominjemo i *slučajno*), bez razlike u upotrebi.

Promjenjivost i nepromjenjivost broja *dvije* kao razlika među jezičkim verzijama svakako zavređuje pažnju, a uz nju i slaganje imenica uz broj *dva* (*ekstrakta/ekstrakata*)⁸. Glavni brojevi *jedan*, *dva* (*oba*), *tri* i *četiri* poznaju promjenu, dok ostali glavni brojevi, osim riječi *stotina*, *tisuća*, *hiljada*, *milion*, *milijun*, *milijarda*, *bilijun* i sl., nemaju promjenu i smatraju se nepromjenjivim riječima (Jahić – Halilović – Palić 2000: 253; Čedić 2001: 115–116; Barić i dr. 1997: 215; Težak – Babić 2005: 134; Silić – Pranjković 2005: 142–143; Babić i dr. 2007: 495). Istina, brojevi *dva* (*oba*), *tri* i *četiri* vrlo se često upotrebljavaju kao nepromjenjivi, tome gramatike ne protivrječe, nego konstatiraju upravo da je to izuzetno česta pojava, posebno kada ispred njih dolazi prijedlog, a to nije ni skorija pojava vezana samo za pojedine standarde, već je bila široko rasprostranjena i ranije na našim prostorima (Brabec – Hraste – Živković 1968 : 109; Barac-Grum i dr. 1971: 369–370; Stevanović 1981: 318–320; Jahić – Halilović – Palić 2000: 254; Barić i dr. 1997: 217; Silić – Pranjković 2005: 143; Simić – Jovanović 2007: 105; Stanojčić – Popović 2008: 105), ali kada pred njima ne dolazi prijedlog, prednost valja dati padežnim oblicima (Jahić – Halilović – Palić 2000: 254; Barić i dr. 1997: 217; Silić – Pranjković 2005: 143; Klajn 2011: 28), dok se nepromjenjivost u bilo kojoj poziciji ocjenjuje kao odlika razgovornog jezika (Čedić 2001: 116; Babić i dr. 2007: 495). Prema tome, niti su se promijenili normativni stavovi od raskola zajedničkog standarda niti se savremena normativna literatura bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika razlikuje međusobno glede ovoga pitanja. Stoga se ni na pojavu da se u verziji na bosanskome i srpskome koristi nepromjenjivi oblik broja *dvije*, a u hrvatskome genitivni oblik *dviju* (*dijelova dvije ili više biljaka* /B, S/ i *dijelova dviju ili više biljaka* /H/), istaknuto kao razlika među verzijama, ni u kojem slučaju ne može smatrati prihvatljivom i normativno utemeljenom razlikom, a tim više što se u drugom slučaju zabilježila potpuno jednaka upotreba u sve tri verzije, i to u obliku okamenjenog akuzativa kada sve norme ističu da tu treba broj mijenjati (*dijelova dvije*

⁸ Iako je slaganje brojeva s drugim riječima sintaksičko pitanje, pojasnit ćemo ga uz već navedene primjere o promjenjivosti broja *dva*.

ili više biljaka). Dalje, broj *dva* u muškom rodu zabilježen je opet u svakoj verziji kao nepromjenjiv: *mješavina dva ili više ekstrakta* (po tri puta), a u jednom se slučaju verzija na hrvatskome razlikuje od ostalih po – broju imenice koja stoji uz broj *dva*, pa je *mješavina dva ili više ekstrakta* na bosanskome i srpskome, a na hrvatskome *mješavina dva ili više ekstrakata*. Da su imenice koje dolaze uz broj *dva* u genitivu jednine (m. i s. r.), a da se od broja *pet* pa dalje imenice i zamjenice javljaju u genitivu množine, tvrde u gramatikama hrvatskoga (Barić i dr. 1997: 216-217; Silić – Pranjković 2005: 141-142); i u *Gramatici bosanskoga jezika*, uz pojašnjenje kvantifikativnih sintagmi čiji upravni član može biti i promjenjivi broj kad izgubi svojstvo promjene, napominje se: „Uz glavne brojeve *dva, tri i četiri* u muškom i srednjem rodu zavisni član stoji u obliku genitiva jednine“ (Jahić – Halilović – Palić 2000: 355). U *Gramatici srpskog jezika* osporava se da imenica u muškom i srednjem rodu stoji u genitivu jednine, taj oblik je stara dvojina (dual), pa „imenica stoji u obliku *paukala*. Taj oblik je, u stvari, varijanta nominativa, akuzativa i vokativa množine imenica muškog i srednjeg roda, koja se upotrebljava kad uz imenicu stoji broj *dva, oba, obadva, tri* ili *četiri*“, a „da oblik *čoveka* nije genitiv jednine, pokazuje oblik pridevske zamenice ‘*ovaj*’, up. *ovoga čoveka* (= gen. jd.): *oval/*ovoga dva čoveka* (=paukal)“ (Stanojčić – Popović 2008: 280); dakle, imenice muškog i srednjeg roda, kao i glagoli, uz brojeve 2, 3 i 4 bit će u obliku dvojine (duala), koji je jednak genitivu jednine (Ivić i dr. 2011: 141-142), mada je to, zapravo, varijanta akuzativa množine, a ta množina se naziva mala ili paukalna množina (Fekete 2008a: 31). I Katičić navodi da je riječ o paukalu: „Iznimka su brojevi *dva, tri* i *četiri* jer imenica kojoj su oni atributi ne stoji u genitivu množine, nego u posebnom jednom obliku, koji je za muški i srednji rod jednak genitivu jednine, a za ženski nominativu, akuzativu i vokativu množine. Taj oblik se zove *paukal* ili *malina* jer imenice stoje u njemu samo kad im je atribut jedan od triju gore spomenutih malih brojeva“ (Katičić 2002: 472). Bez obzira što se autori gramatika ne slažu o tome da li se radi o genitivu jednine ili paukalu, da to nije genitiv množine, kako je u našem primjeru, u tome su, sigurno, saglasni. Dakle, predstavljanje gramatički nekorektne upotrebe

kao razlike prema drugim verzijama nije niti odlika valjanoga posla niti naučno ozbiljnoga pristupa.

2.1.3. Sintaksičke pojave iskorištene da se načine razlike među verzijama, osim već pojašnjenoga primjera *ekstrakta/ekstrakata*, tiču se: prezentske ili infinitivne dopune u predikatu, dekomponiranoga predikata ili predikata u obliku pasiva u primjeru *izvršena je ekstrakcija kofeina / ekstrahiran je kofein*, i s tim u vezi primjera *uzimanje uzoraka / uzorkovanje*⁹, pasiva s riječcom *se* ili glagolskim pridjevom trpnim *naznačiti se / biti naznačena* te obrnute upotrebe *biti pomiješani / miješati se*, upotrebe kongruentnog ili nekongruentnog atributa *mješavina biljnog čaja / biljna čajna mješavina, mješavina čaja / čajna mješavina* te kongruentnog ili nekongruentnog atributa *proizvođačka specifikacija / specifikacija proizvođača, lisne žilice / žile lista*, konstrukcije tipa *sadrži najviše / ne sadrži više*, upotrebe prijedložnog izraza *u skladu s(a)* i prijedloga *sukladno*, konstrukcija tipa *pod nazivom podrazumijeva se i naziv označava*, te određenog i neodređenog vida pridjeva (*usitnjen/nasjeckani*) (uz napomenu da navedene pojave, osim što su upotrijebljene kao razlike, imaju i svoju izjednačenu upotrebu potvrđenu u sve tri verzije), potom upotrebe kongruentnog ili nekongruentnog atributa *praškasti čaj / čaj u prahu*, atributske rečenice namjesto atributa *sirovina koja je deklarirana / deklarirane sirovine*, konstrukcije *nema izmijenjen izgled / nije izmijenjenog izgleda*, upotrebe prijedložno-padežnog ili padežnog izraza *po izgledu / izgledom*, prijedloga (priloga) ili prijedložno-padežne konstrukcije *shodno / na odgovarajući način*, konstrukcija *uz isticanje podataka / s podacima*, te veznika *s tim što / s tim da* (dakle, ukupno samo sedam pojava koje nemaju potvrđenu jednaku upotrebu). Ako se uzme samo u obzir da se u nekoliko navrata načinila razlika s prezentskom i infinitivnom dopunom, a u mnogo većem broju upotrijebljena jednaka infinitivna dopuna¹⁰, da se u jednakom omjeru koristio kon-

⁹ Svjesni da o svakoj ovdje spomenutoj pojavi ne možemo govoriti, o nekima pak iznosimo izrečena mišljenja: imenica *uzorkovanje* novotarija je, smatra Fekete, jezičko domišljanje, duhovito rješenje za opširniji izraz, ali nije prihvatljivo rješenje, što ne znači da se vremenom neće i uobičajiti (2008b: 93).

¹⁰ U verziji na bosanskome i srpskome upotrijebljena je dopuna *da + prez.* uz modalni glagol *morati (mora da sadrži)* jedanput, na čijem se mjestu u verziji na hrvatskome nalazi infinitivna dopuna (*mora sadržavati*), no već drugi put infinitivna

gruentni ili nekongruentni atribut *proizvođačka specifikacija / specifikacija proizvođača* (četiri puta) te samo kongruentni atribut *proizvođačka specifikacija* (četiri puta), da je jedanput pasiv s riječcom *se* u bosansko-me i srpskome, drugi put u hrvatskome nasuprot pasiva s glagolom *biti* i glagolskim pridjevom trpnim (*mora se naznačiti / mora biti navedena, mogu biti pomiješani / mogu se miješati*)¹¹, a ovakvih je dosta primjera, opravdanost pravljenja svih ovih razlika među verzijama zaista je vrlo upitna. No, da i s normativnog stajališta sagledamo određene pojave.

Pasiv se i u bosanskom, i hrvatskom, i srpskom standardnom jeziku tvori od aktivnog oblika prijelaznih glagola i riječce *se* (Jahić – Halilović – Palić 2000: 286; Babić i dr. 2007: 553; Stanojčić – Popović 2008: 127) ili oblicima pomoćnih glagola *jesam* ili *biti/bivati* i glagolskim pridjevom trpnim (Jahić – Halilović – Palić 2000: 286), tj. vezom aktivnih oblika glagola *biti* i *bivati* i participom pasivnim prijelaznih i povratnih

dopuna korištena je u sve tri verzije (*mora sadržavati*). Dodajmo ovome još podatke da se uz glagol *morati* u svim drugim slučajevima koristi jednaka dopuna u sve tri verzije: *mora ispunjavati* (šest puta), *moraju imati* (dva puta), te po jednom: *moraju biti ispunjeni, moraju se čuvati, moraju biti manja ili jednaka, moraju odgovarati, mora predstavljati, te mora se naznačiti* (B, S) ili *mora biti navedena* (H), *mora imati stepen usitnjenosti* (B, S) ili *mora biti veličine čestica 2* (H), *moraju biti akreditovane* (B, S) ili *moraju biti akreditirani* (H) – što opet ukazuje na istu infinitivnu dopunu u svim verzijama. K tome ćemo još dodati primjere s glagolom *moći*: jedanput je napravljena razlika između verzija na bosansko-me i srpskome (*može da sadrži*) i verzije na hrvatskom (*može sadržavati*), no drugi put je i u svim verzijama opet upotrijebljena infinitivna dopuna (*ne može sadržavati* /B, S/ i *ne smije sadržavati* /H/); u svim drugim slučajevima korištena je ista infinitivna dopuna u svim verzijama (*mogu se stavljati, može pripremiti* /četiri puta/, *može biti označen, mogu apsorbirati* /B, S/ i *može se upiti* /H/, *mogu se aromatizirati* /B, H/ i *mogu se aromatizovati* /S/, *mogu dodati* /B, S/ i *mogu dodavati* /H/). U velikom broju koristila se ista dopuna, tek se u rijetkim slučajevima napravila razlika između verzija i dopuna modalnim glagolima.

¹¹ Uzevši u obzir i primjere iz drugih skupina razlika, može se uočiti nakana da se na bosansko-me i srpskome upotrijebi pasiv s glagolom *biti* i glagolskim pridjevom trpnim (*mogu biti pomiješani; ne mogu biti identificirane* /B/ ili *ne mogu biti identifikovane* /S/), dok se na hrvatskome koristi pasiv s riječcom *se* (*mogu se miješati, ne mogu se identificirati*); s druge strane, nalazimo jednake primjere u sve tri verzije ili pasiva s riječcom *se* (*mogu se stavljati, mogu se aromatizirati* /B, H/ ili *mogu se aromatizovati* /S/, *moraju se čuvati*) ili s glagolskim pridjevom trpnim (*može biti označen, moraju biti ispunjeni, moraju biti akreditovane* /B, S/ ili *moraju biti akreditirane* /H/). Dalje, u jednom slučaju obrnuta je upotreba, pa se pasiv s riječcom *se* našao u verzijama na bosansko-me i srpskome (*mora se naznačiti*), a pasiv s glagolom *biti* i glagolskim pridjevom trpnim u verziji na hrvatskome (*mora biti navedena*).

glagola (Babić i dr. 2007: 554), odnosno od odgovarajućih oblika pomoćnih glagola *biti* i *jesam* te trpnog glagolskog pridjeva (Stanojčić – Popović 2008: 127). O izboru jednog ili drugog načina tvorbe preporuka glasi: „ako postoji izbor u istom značenju između pasiva *sa se* i s participom pasivnim, prednost ima pasiv *sa se*“ (Babić i dr. 2007: 554), ili kao napomena stoji: „Pored *pasiva prezenta*, označenog oblikom *aktiva prezenta* s rečcom *se* (Ta knjiga *se čita* ovih dana u Beogradu), i za ostala vremena i načine, umesto oblika *sa trpnim pridevom* i *pomoćnim glagolom*, sve je češća upotreba njihovih oblika *aktiva* sa rečcom *se*: Ta knjiga *se čitala* prošle godine u Beogradu (= ‘Ta knjiga *je čitana* prošle godine u Beogradu’) (...)“ (Stanojčić – Popović 2008: 128), no u *Gramatici bosanskoga jezika* nema niti preporuka niti napomena o boljem ili češćem izboru. Još jedanput valja istaći da uporište za pravljenje razlika među verzijama nema u normativnoj literaturi: pasiv s riječcom *se* kao češći ili bolji izbor može jednako dobro funkcionirati u sve tri verzije, ako se već mora birati jedan način tvorbe.

Ni kod pojašnjenja određenog i neodređenog vida pridjeva nema bitne razlike u gramatičkoj literaturi bosanskoga, hrvatskoga i srpskoga (Jahić – Halilović – Palić 2000: 237; Barić i dr. 1997: 174-179; Silić – Pranjković 2005: 134-138; Babić i dr. 2007: 426-445; Stanojčić – Popović 2008: 91-94), kao ni njihove obavezne upotrebe: samo u određenom vidu stoji pridjev kad je uz imenicu pokazna zamjenica (*ovaj vrijedni učenik, taj tvrdoglavi dječak*), kad su dio naziva (termina) (*bijeli bor, crni prišt*), kad su dio vlastitog imena (*Gluha Bukovica, Petar Veliki*) (Jahić – Halilović – Palić 2000: 237; Barić i dr. 1997: 179), a samo u neodređenom kad je pridjev predikatni proširak (*Sama, ranjena, izubijana, nagnjila i krastava iznutra, ona je osjećala, kakva se katarza skriva u ljepotama.*) i dio predikata (*Kaput je nov. Zimi je voda hladna. Kako je duboka linija te vaše naivnosti.*) (Barić i dr. 1997: 179; Babić i dr. 2007: 426). Općenite naznake koje je dao Katičić su: „u hrvatskom književnom jeziku izbor oznake određenosti u pridjeva vrlo je slobodan“, a kako se „razlika u pisanom jeziku ne očituje, a nema je ni u izgovoru mnogih govornika hrvatskoga književnoga jezika. Stoga je većina pridjevskih oblika neutralna s obzirom na određenost“ (Katičić 2002:

411), no kada se radi o administrativno-poslovnom stilu koji ujednačuje gramatičke oblike, „on dokida razliku između neodređenih i određenih oblika pridjeva u korist određenih“ (Silić – Pranjković 2005: 381). I u savremenom srpskom jeziku ova distinkcija se gubi (posebno u zavisnim padežima, u kojima prevladavaju duži oblici) (Stanojčić – Popović 2008: 92). Navest ćemo primjer kada je zabilježena različita upotreba pridjevskog vida: (...) *g) biljni čaj – ujednačeno usitnjen suhi ili rjeđe svjež dio biljke* (B, S /uz razliku *suvi/*), *g) biljni čaj – jednolično nasjeckani suhi ili rjeđe svježi dio biljke* (H); kasnije se javlja i jednaka upotreba s obzirom na vid pridjeva: *Biljni čaj je ujednačeno usitnjen suhi ili rjeđe svjež dio biljke* (B, S /uz razliku *suvi/*, H /uz razliku *jednolično/*). S jedne strane, bilo bi bolje rješenje da je u svim primjerima i svim verzijama pridjev *usitnjen* ili *nasjeckan* ostao u neodređenom vidu, pridjevi *suh(i)* i *svjež(i)* upotrijebljeni makar u istom vidu, a s druge strane, pravljenje razlika među verzijama s obzirom na pojavu koja se u ovim savremenim jezicima gubi, što neosporno potvrđuje sva literatura, a posebno u administrativnom tekstu koji ne trpi ovu intervenciju, ne ostavlja opet dojam potrebnoga i opravdanoga posla.

2.1.4. U skupini primjera po kojima se verzije na bosansko i srpsko me razlikuju od verzije na hrvatsko me najbrojnije su leksičke razlike: *ambalaža/pakiranje, čvrst/krut, dozvoljen/dopušten, izrađivati/dobivati, izvršen/obavljen, kvalitet/kakvoća, navod/naznaka, napitak/piće, normal/standard, osnov/temelj, peteljka/stabljika (!), porijeklo/podrijetlo, postupak/proces, tabela/tablica, tečni/tekući, usitnjen/nasjeckani, uslov/uvjet, vršiti/provoditi, zahtjev/uvjet*, te upotreba skraćenica *i sl. / itd.* (ukupno pedeset dvije razlike, ali razlike za koje je potvrđena i jednaka upotreba¹²), te *alkalitet/lužnatost, brend/marka, direktni/izravni, divlji/samonikli, ekstrahiran/vađen, familija/porodica, finalan/konačan, formiran/nastao, gajeni/uzgojeni, gajeni/usitnjeni (!), herba/biljka, karakteristika/*

¹² U nekim slučajevima češće je načinjena razlika negoli jednaka upotreba, npr. *kvalitet/kakvoća* (10:3), *uslov/uvjet* (6:1), *tečni/tekući* (8:2), no negdje je broj načinjenih razlika gotovo jednak broju jednake upotrebe, npr. *dozvoljen/dopušten* (5:3), negdje je i jednak, npr. *osnova/temelj* (1:1), *usitnjen/nasjeckani* (1:1), *ambalaža/pakiranje* (1:1), *i sl. / itd.* (1:1), *navod/naznaka* (1:1), *porijeklo/podrijetlo* (1:1), *izrađivati/dobivati* (1:1), *norma/standard* (1:1), *vršiti/provoditi* (1:1), *postupak/proces* (1:1), a negdje pak i manji, npr. *tabela/tablica* (2:3), *zahtjev/uvjet* (4:9), *napitak/piće* (1:5).

svojstvo, krtola/gomolj, lupa/povećalo, mart/ožujak, momen(a)t/trenutak, napisati/ispisati, obrađen/prerađen, organ/tijelo, rastvaranje/otapanje, rezan/izrezan, rinfuza/rinfuzno stanje, sprašeni/praškasti, stepen/faza, stepen/veličina čestica, ujednačeno/jednolično, upotreba/uporaba, upotrijebljen/korišten, vriježe/klupko, vriježe/vrijesak, zapremina/volumen (ukupno četrdeset ponovljenih razlika). Dakle, pored toga što su leksičke razlike najbrojnije u ovoj skupini, imaju i najveći broj primjera s dosljednom upotrebom (slijede morfološko-tvorbene /šesnaest/, sintaksičke /sedam/ i fonetske /šest/).

Naravno, pažnju nam privlače primjeri koje u dosadašnjim analizama nismo pronalazili i izdvajali, a vezani su za termine iz biologije i botanike: *familija/porodica, herba/biljka, vriježe/klupko, vriježe/vrijesak, peteljka/stabljika*. Upustiti se u bilo kakvu analizu ovakve vrste bez specijaliziranih rječnika i enciklopedija za svaki jezik posebno, nije nimalo zahvalno niti poželjno, no mi ćemo ih analizirati na osnovu odgovora iz nama dostupnih jednotomnih rječnika. U Anićevom *Rječniku uz familija* upisane su odrednice *zool. bot. lingv. porodica, usp.*, uz *porodica biol. sistematska kategorija u podjeli biljnog i životinjskog svijeta, viša od roda, niža od reda* (Anić 2006: 306, 1107), a da je za verziju na hrvatskome, premda je riječ o stručnom terminu, bolji izbor domaća riječ *porodica* od latinizma *familija*, prihvatamo i razumijemo; no, za verziju na bosanskome upotrebu riječi *familija*, koja u *Rječniku bosanskoga jezika* nema terminološku odrednicu ili etiketu, već samo opis značenja *rod, vrsta, skupina (biljaka i životinja)* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 281) pored *porodica*, uz koju stoji odrednica *biol. uz navedeno značenje*¹³ (Halilović – Palić – Šehović 2010: 964), ne možemo prihvatiti kao bolji izbor, a kako u *Rečniku srpskoga jezika* uz obje odredničke riječi nalazimo i odrednice *biol. s istim značenjem*¹⁴ (Vujić i dr. 2007: 976, 1431), termin *porodica* jednako bi bio valjan izbor za svaku verziju na osnovu ovih rječnika. Dalje, riječ *herba* nije unesena niti u jedan ovdje

¹³ *Kategorija u sistematizaciji biljnog i životinjskog svijeta nadređena rodu, a podređena redu.*

¹⁴ *Uz porodica – biol. viša sistematska kategorija koja obuhvata više rodova životinja, biljaka sličnih po sastavu, strukturi i bliskih po poreklu, uz familija – biol. skup srodnih biljnih ili životinjskih rodova.*

spomenuti rječnik¹⁵, a kako rekosmo da bi o tome valjalo tragati u terminološkim rječnicima prije nego se donese neki konačni sud, nećemo se time ni baviti (no, da li nam sama činjenica da *herba* nije uvrštena u ove rječnike govori sama za sebe već nešto?), ali ćemo se s pravom upitati da li se *biljka* mogla naći u verzijama na bosanskom i srpskom na istome mjestu gdje se nalazi u verziji na hrvatskom. Naime, u dvanaest slučajeva jednaka je upotreba riječi *biljka* u svim verzijama, a samo je u dva načinjena razlika, i to kada se nabrajaju dijelovi biljke: *dio biljke (plod ili dijelovi ploda, sjeme, cvijet, dijelovi cvijeta, list, herba, stabljika, kora, korijen, rizom, vriježe ili krtola)* (B, S) / *dio biljke (plod ili dijelovi ploda, sjeme, cvijet, dijelovi cvijeta, list, biljka, stabljika, kora, korijen, rizom, klupko ili gomolj)* (H). Dakle, u dvjema verzijama *dio biljke* je, između ostaloga, *herba*, za koju nema potvrde u rječnicima, a u trećoj je *dio biljke – biljka*. Najprije bi valjalo odgovoriti na pitanje šta se na ovom mjestu trebalo upotrijebiti u bilo kojoj verziji (možda, *nadzemni dio biljke?*) – a to, kako rekosmo, ostavljamo drugim stručnjacima. Drugima ne moramo ostaviti tumačenje razlika *vriježe/klupko* i *vriježe/vrijesak*: *vriježa (bot.) jeste končasti organ kojim se biljka hvata za podlogu; lozica, vitica* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1457), *pretežito nitast, jednostavan ili razgranjen organ (stolon) kojim se biljka pridržava za podlogu; lozica* (Anić 2006: 1762), *tanja stabljika ili izdanak biljke puzavice ili penjačice; lozica* (Vujanić i dr. 2007: 171); *vrijesak (vrijesak, vrisak) (bot.) jeste naziv za vrste rodova Micromeria i Satureja iz porodice usnatica (Labiatae)* (Anić 2006: 1761), a *klupko* je *namotan smotak konca, konopca, pređe vune loptasta oblika; klube* i (pren.) *ono što je zajedno smotano, isprepletano; koloplet* (Anić 2006: 580). Prema tome, u sve tri verzije mogla se i trebala naći *vriježa* ili pak *lozica*, a nikako *vrijesak* (naziv određenih biljaka) ili *klupko* (ne samo da nema značenje s odrednicom *bot.*, nego niti jednim svojim značenjem ne odgovara ovom kontekstu). Ako svemu dodamo i to da se u tri slučaja javljala opozicija *peteljka/stabljika (stabiljka)* ili jedanput *gajeni/usitnjeni* za šta nam ne trebaju ni rječnici kako bismo znali da ovo nisu sinonimi, da pače, pa i to da je zbunjujuće šta su *zahtjevi* (član/članak 7), a šta *uslovi*

¹⁵ Samo *herbar* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 358), *herbar* (zast.) i *herbarij* (Anić 2006: 400), *herbar*, *herbarij* i *herbarijum* (Vujanić i dr. 2007: 1460).

i *uvjeti* (član/članak 16), koji su postavljeni da bi se čaj stavio u promet ili na tržište¹⁶, teško da će nešto popraviti utisak ove rabote.

U ovoj grupi našle su se i skraćenic¹⁷, i to zbog upotrebe različitih skraćenic¹⁷ u verzijama: *i sl.* na bosanskoj i srpskoj, *itd.* na hrvatskoj (spomenut ćemo i jednaku upotrebu skraćenic¹⁷ *i sl.* u svim verzijama).

¹⁶ Pored jednake upotrebe lekseme *zahtjev* (devet jednakih primjera), na bosanskoj i srpskoj koristi se *zahtjev* na mjestima gdje se na hrvatskoj koristi *uvjet* (četiri primjera): čl. 7. i na hrvatskoj nosi naziv *Zahtjevi za stavljanje u promet* (*Zahtjevi za stavljanje na tržište* /B, S/), a u čl. 9. i 10. upravo se pozivaju na ovaj čl. i zahtjeve propisane čl. 7, te se ovdje morala i u verziji na hrvatskoj upotrijebiti leksema *zahtjev*. Možda to i ne bi bilo tako neprihvatljivo da čl. 16. ne nosi naziv *Uslovi za stavljanje u promet*, a u tekstu na hrvatskoj koristi se *uvjet* ili *Uslovi za stavljanje na tržište*, dok se u tekstu na bosanskoj i srpskoj koristi *zahtjev*. Jasno je da u nazivima čl. 7. *Zahtjevi...* ili čl. 16. *Uslovi...* trebaju biti odvojeno definirani zahtjevi i uslovi za ove postupke, no nije jasno zašto se *zahtjevima* ne definiraju zahtjevi, a *uslovima uslovi* (a u hrvatskoj verziji još dodatno i *uvjeti*): u verziji na bosanskoj i srpskoj čl. 7. nosi naziv *Zahtjevi za stavljanje u promet* i definiraju se zahtjevi (*Čaj koji se stavlja u promet mora ispunjavati sljedeće zahtjeve: ...*), te se u čl. 9. i 10. poziva na zahtjeve iz čl. 7. (*...mora ispunjavati zahtjeve propisane u članu 7. ovog pravilnika; ...mora ispunjavati zahtjeve kvaliteta propisane u članu 7. ovog pravilnika, osim zahtjeva iz tačke n) istog člana.*), no čl. 16. ima naziv *Uslovi za stavljanje na tržište*, ali se definiraju zahtjevi (*Biljni čaj, mješavina biljnog čaja i voćni čaj moraju ispunjavati sljedeće zahtjeve: ...*); u verziji na hrvatskoj čl. 7. naziva se *Zahtjevi za stavljanje u promet* i definiraju se zahtjevi (*Čaj koji se stavlja u promet mora ispunjavati sljedeće zahtjeve: ...*), ali se čl. 9. i 10. poziva na uvjete iz čl. 7., ne na zahtjeve (*...moraju ispunjavati uvjete propisane u članku 7. ovog pravilnika; ...mora ispunjavati uvjete kakvoće propisane člankom 7. ovog pravilnika, osim uvjeta iz tačke n) istog članka.*). Dalje, čl. 16. glasi na bosanskoj i srpskoj *Uslovi za stavljanje na tržište*, a definiraju se zahtjevi (*Biljni čaj, mješavina biljnog čaja i voćni čaj moraju ispunjavati sljedeće zahtjeve: ...*), na hrvatskoj *Uslovi za stavljanje u promet*, a definiraju se *uvjeti* (*Biljni čaj, mješavina biljnog čaja i voćni čaj moraju ispunjavati sljedeće uvjete: ...*). Na nesreću, niti jedna verzija nije korektna, jasna, precizna. Kako riješiti dilemu šta su zahtjevi, a šta uslovi ili uvjeti stavljanja u promet ili na tržište? Čitaoci će, vjerovatno, čitati jednu verziju i, zahvaljujući svom jezičkom osjećaju, shvatiti da se i *zahtjevima* i *uslovima* i *uvjetima* traži nešto što se mora ispuniti da bi se ostvarilo, a za korisnike je sreća što se sve napisano, pa šta god ono značilo, mora zadovoljiti prije nego što čaj dođe najposlije do konzumenta. (Spomenut ćemo još i mjesto gdje se na bosanskoj i srpskoj izostavlja potpuno riječ *zahtjev* koja stoji na hrvatskoj.) No, da li će sreća poslužiti konzumente i kada je riječ o kvalitetu čaja: svi trebaju piti isti čaj istoga kvaliteta – jedni će piti čaj prvoga i drugoga kvaliteta s određenim udjelom *peteljki* i *čajnih grančica*, a drugi će piti čaj prve i druge kakvoće s određenim udjelom *stabljika* i *čajnih grančica*? Da li se u bilo kojem tekstu, pogotovo tekstu koji ima zakonodavnu snagu ovo može tolerirati?

¹⁷ Ove skraćenic¹⁷ posmatrali smo u ovoj skupini jer su nastale kraćenjem različitih skupova riječi.

Kako su obične skraćenice *i sl.*, tvorena uzimanjem početnih slova riječi do prvog suglasnika (*i slično*), te *itd.*, tvorena od početnih slova skupa riječi (*i tako dalje*), jednako prihvaćene i u pravopisnoj normi bosanskoga (Halilović 2017: 94, 96), i hrvatskoga (Babić – Finka – Moguš 2004: 137, 139; Babić – Moguš 2011: 72, 73; Jozić i dr. 2013: 77) i srpskoga (Pešikan – Jerković – Pižurica 2005: 153, 154; Pešikan – Jerković – Pižurica 2018: 145, 146), jasno je da načinjena razlika nije rezultat stanja u normama – o boljoj upotrebi skraćenica nikada nije bilo riječi u ovim priručnicima. Takvih preporuka ili uputa nema ni u savjetniku, osim o pravopisnim dilemama: „Ako u nabranjanju nismo iscrpni i želimo naglasiti da se niz i dalje nastavlja, upotrijebit ćemo izraze *i tako dalje*, *i slično*, *i drugo* ili njihove kratice *itd.*, *i sl.*, *i dr.* Ispred njih se, kao ni ispred veznika *i*, ne piše zarez...” (Blagus Bartolec i dr. 2016: 73). Sve ovo potvrđuje da je razlika načinjena radi – same sebe.

2.2. Razlike među verzijama dokumenta – bosanski, hrvatski : srpski

Ova skupina razlika znatno je malobrojnija od prethodne, te ima svega 14 slučajeva iskorištenih da se verzija na srpskome razlikuje od verzija na bosanskome i hrvatskome. Ukupni broj ponovljenih razlika je 37, s tim da se samo u dva slučaja bilježi i jednaka upotreba u svim verzijama, pa se broj 37 umanjuje na 30. Skupina se, dakle, ne odlikuje velikim brojem pojava s jednakom upotrebom kao prethodna.

Tabela 2. Primjeri razlika među verzijama
– bosanski, hrvatski : srpski i primjeri jednake upotrebe

bosanski, hrvatski	srpski	broj ponovljenih razlika	bosanski, hrvatski	srpski	broj jednake upotrebe
opći	opšti	1			
suh	suv	12			
prijelazni	prelazni	1			
narančin	narandžin	1			
deklariran	deklarisan	6			

bosanski, hrvatski	srpski	broj po- novljenih razlika	bosanski, hrvatski	srpski	broj jednake upotrebe
deklari- rati	deklarisati	1			
(ne)fer- mentiran	(ne)fer- mentisan	6	polufer- mentiran	polufer- mentiran	1
specijali- ziran	specijali- zovan	1			
dobivanje	dobijanje	1			
osigura- vati	obezbje- đivati	1			
prodava- onica	prodav- nica	1			
sigurnost	bezbjed- nost	1			
stavljati na tržište	stavljati u promet	1	stavljati u promet	stavljati u promet	9
Vijeće	Savjet	3			

Razlike su ostvarene na fonetskom nivou s primjerima jotovanih grupa *opšt-* ili *opć-* (*opći/opšti*), glasa *h* i njegove supstitucije *v* (*suh/suv*), dvo-složne ili jednosložne zamjene jata (*prijelazni/prelazni*), odnosa glasova *č/dž* (*narančin/narandžin*) (četiri primjera koja se ponavljaju ukupno petnaest puta), potom na morfološkom u primjerima izvedenica sa su-fiksima *-ira-*, *-ova-* i *-isa-* (*deklariran/deklarisan*, *specijalizovan/specija-liziran*), lika imenice *dobivanje/dobijanje* (pet primjera s devet ponav-ljanja), te četiri leksička para koja se šest puta ponavljaju (*osiguravati/obezbjeđivati*, *prodavaonica/prodavnica*, *sigurnost/bezbjednost*, *Vijeće/Savjet*), dok su primjeri (*ne*)*fermentiran/(ne)fermentisan* i izraz *stavljati na tržište / stavljati u promet* zabilježeni i s jednakom upotrebom. Ovdje se već da primijetiti da su sada likovi sa sufiksima *-ira-* upotrijebljeni u verziji na bosanskome, premda su u prethodnoj skupini imali sufikse *-ova-* ili *-isa-*: u prvom slučaju izjednačavali su verziju na bosanskome s

verzijom na srpskome, a sada s verzijom na hrvatskome. Tako je u verziji na bosanskome zabilježeno *pakovanje*, ali i *upakiran*, *deklariran*, ali i *deklarisan*, *specijaliziran*, *fermentiran*, ali i *informisanje*, *akreditovan*. Interesantan je i odabir lika *prodavaonica*, pa i *narančin* za verziju na bosanskome iz dubleta *narančin/narandžin* i *prodavaonica/prodavnica* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 718, 1060; Halilović 2017: 444, 583), no likovi su u skladu s normom, ali su se, kao npr. i *opći/opšti*, *prijelazni/prelazni*, *deklariran/deklarisan*, *(ne)fermentiran/(ne)fermentisan*, *specijaliziran/specijalizovan*, *dobivanje/dobijanje*, zahvaljujući dubletnim rješenjima (Halilović 2017: 485, 487, 572, 251; Halilović – Palić – Šehović 2010: 166, 285, 658, 251) i eventualnoj upotrebi drugog lika, mogli naći i u skupini u kojoj bi se ova verzija poistovjetila s verzijom na srpskome.

2.3. Razlike među verzijama dokumenta – bosanski : hrvatski, srpski

Ova je skupina primjera najmalobrojnija: verzija na bosanskome izdvaja se od verzija na hrvatskome i srpskome po upotrebi izraza *staviti/stavljati na tržište*, na čijem mjestu se u drugim dvjema verzijama nalazi izraz *staviti/stavljati u promet*; šest je takvih primjera različite upotrebe, no devet je primjera s jednakom upotrebom u svim verzijama (*stavljati u promet*).

Tabela 3. Primjeri razlika među verzijama
– bosanski : hrvatski, srpski i primjeri jednake upotrebe

bosanski	hrvatski, srpski	broj ponovljenih razlika	bosanski	hrvatski, srpski	broj jednake upotrebe
stavljati na tržište / stavljanje na tržište	stavljati u promet / stavljanje u promet	6	stavljati u promet	stavljati u promet	9

I *tržište* i *promet* svojim značenjem i statusom u bosanskom standardu (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1353, 1069)¹⁸ mogu funkcionirati u ovom kontekstu, pa i izrazi *stavljati na tržište* i *stavljati u promet*, kao što je, uostalom, u većem broju i upotrijebljen u sve tri verzije izraz *stavljati u promet*¹⁹.

2.4. Razlike među verzijama dokumenta – bosanski : hrvatski : srpski

Konačno, u ovim verzijama našlo se i 8 primjera (ukupno 12 ponovljenih razlika) sa zabilježenom različitom upotrebom u svakoj verziji: u dva slučaja riječ je o već razmotrenoj upotrebi pasiva s riječcom *se* ili s participom trpnim i dodanom razlikom s glagolskim izvedenicama sa sufiksima *-ova-*, *-isa-* i *-ira-* (dakle, ništa što već nismo imali priliku vidjeti), za čije smo jednake upotrebe imali potvrde, te jedan primjer upotrebe glagola *apsorbirati – upiti – apsorbovati* i tri primjera *upakiran – pakiran – upakovan*. Preostale primjere posebno ćemo razmatrati.

Tabela 4. Primjeri razlika među verzijama
– bosanski : hrvatski : srpski i primjeri jednake upotrebe

bosanski	hrvatski	srpski	broj ponovljenih razlika	bosanski, hrvatski, srpski	broj jednake upotrebe
apsorbirati	upiti	apsorbovati	1		
upakiran	pakiran	upakovan	3		
ne deklariraju se	nisu deklarirani	ne deklariraju se (!)	1		

¹⁸ *Tržište – ponuda i potražnja robe na određenom području i u određeno vrijeme; promet – trgovačka djelatnost, trgovina.*

¹⁹ Jedanput se načinila razlika među verzijama na bosanskome i hrvatskome (*stavljati na tržište*) i verzije na srpskome (*stavljati u promet*), potom se šest puta verzija na bosanskome (*stavljati/stavljanje na tržište*) razlikuje od verzija na hrvatskome i srpskome (*stavljati/stavljanje u promet*), a u devet primjera izjednačena je upotreba u svim verzijama (*stavljati u promet*) (pored toga, još dva primjera jednaka s leksemom *promet: promet čaja i biljne sirovine u prometu*). Dakle, verzija na bosanskome ima devet primjera *staviti u promet* i šest primjera *stavljati/stavljanje na tržište*, verzija na hrvatskome ima samo jedan primjer *stavljati na tržište* i sve ostale primjere s leksemom *promet*, a samo verzija na srpskome ima ujednačenu upotrebu *stavljati u promet*.

bosanski	hrvatski	srpski	broj ponovljenih razlika	bosanski, hrvatski, srpski	broj jednake upotrebe
ne mogu biti identificirane	ne mogu se identificirati	ne mogu biti identifikovane	1		
dekoфеинизирани	bezkофеински	dekoфеинизовани	1		
dekoфеинизирани	čaj bez kофеина	dekoфеинизовани	3		
dekoфеинизирани	bez kофеински (čaj)	dekoфеинизовани	1		
dekoфеинизирани	bezkофеински	dekoфеинизовани	1		

Dakle, likovi na *-ova-*, *-isa-*, *-ira-* zabilježeni su već i u verziji na bosanskome, i hrvatskome, i srpskome, stoga ćemo se pozabaviti najprije upotrebom *apsorbirati/apsorbovati* ili *upiti*, te *upakiran/upakovan* ili *pakiran*. U verziji na hrvatskome, očekivano, upotrijebljen je glagol *upiti* namjesto latinizma *apsorbirati/apsorbovati*, ali se opet razlika među verzijama nije morala nužno i načiniti – glagol *upiti* značenjski je ekvivalent glagolu *apsorbirati/apsorbovati* i može se upotrijebiti i u verziji na bosanskome (Halilović – Palić – Šehović 2010: 26, 1387) i na srpskome (Vujanić i dr. 2007: 41, 1404). Pridjev nastao od pridjeva trpnog nesvršenoga glagola *pakirati/pakovati* ili svršenoga glagola *upakirati/upakovati* opet se mogao naći u verziji i na bosanskome (Halilović – Palić – Šehović 2010: 868, 1385)²⁰, a od glagola *pakovati* i *upakovati* i na srpskome (Vujanić i dr. 2007: 907, 1402)²¹, dakle, pridjev od nesvršenog vida jednako bi valjano funkcionirao i u verzijama na bosanskome i srpskome. Da dodamo i ovo: uz prefiks *u-* pri tvorbi glagola koji znače „kretanje radnje u unutrašnjost čega“ Babić, pored mnogih s ovim

²⁰ *Pakirati (pakovati) – umotavati u papir, celofan i sl. ili slagati u ambalažu; upakirati (upakovati) – umotati u paket, zamotati.*

²¹ *Pakovati – umotavati predmet(e) u paket; upakovati – složiti, zaviti nešto u paket, denjak i sl., zamotati.*

značenjem (...*utjerati, utrljati, uvaljati, uzidati, ukovati*), navodi i – *upakovati* (Babić 2002: 552).

Da je pravljenje razlika među verzijama primarni cilj u ovom postupku, bez obzira na to koliko će te razlike biti normativno opravdane, pa i unatoč tome koliko štetu mogu nanijeti glede temeljnih pravopisnih načela bilo kojeg standarda, uvjeravaju nas primjeri upotrebe pridjeva nastalog od glagolskoga pridjeva trpnog u službi kongruentnog atributa *dekofeinizirani (čaj)* na bosanskome i *dekofeinizovani (čaj)* na srpskome, a u hrvatskome najčešće nekongruentnog atributa *čaj bez kofeina* (tri primjera), te po jednom zabilježeni „pokušaji“ upotrebe pridjeva nastalih prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom i kongruentnog atributa: *bezkofeinski, bez kofeinski, bezkonfeinski*. U prefiksarno-sufiksalsnoj tvorbi odnosnih pridjeva, koji nastaju po obrascu *prefiks + i + odnosni sufiks*, najčešće dolaze sufiksi *-ni* i *-ski*, a prefiks *bez-* „dolazi u pridjevima: *bestežinski, bezgotovinski, bezvlasnički, bezatomski*“ (Babić 2002: 444), i bilježi se, svakako, s izvršenim jednačenjem suglasnika – *beskofeinski* (Jozić i dr. 2013: 167). Likovi kao *bezkofeinski, bez kofeinski, bezkonfeinski* ili pak *deklariraju* jasno odaju sliku stvarnih potreba u ovakvim tekstovima i posljedica postupka ovakve pripreme jednoga teksta na tri verzije.

3. Zaključna razmatranja

Ovaj rad omogućio je da se postupak pripreme jednoga dokumenta na tri jezičke verzije sagleda u potpunosti i na svim nivoima, uvide velike nedosljednosti u upotrebi pojava koje su poslužile kao razlike među verzijama bilježenjem i slučajeva jednake upotrebe u svim verzijama, a za pojedine razlike utvrdi i normativna neopravdanost. Broj jednake upotrebe i pored različitosti u verzijama nije nimalo zanemariv, te je mnogobrojnim razlikama itekako umanjen izgled da ih prihvatimo kao potrebne, opravdane i svrsishodne, a tome u prilog ne idu nimalo ni primjeri u kojima se u jednoj rečenici koriste oba lika iskorištena kao razlika, npr. i *podrijetlo* i *porijeklo*²². Ukoliko je određeni lik poslužio

²² ...da ne sadrži strane primjese biljnog porijekla ili tvari drugog podrijetla... (H)

da se jedna verzija udalji od preostalih, rjeđe će ostati dosljedno u toj funkciji; to svjedoči da se priprema jednoga dokumenta na tri verzije i dalje vrši – lektorskim intervencijama. Nažalost, tome su nas uvjerali i brojni primjeri neusklađeni s normom određenog standarda²³. Dalje, veliki broj pojava iskorištenih da se načine razlike među verzijama nema normativno utemeljenje u jezičkim standardima, vrlo često je normativni status isti u svim standardima za oba upotrijebljena lika, pa razlike poput *s čajem / sa čajem, sadržati/sadržavati, dodati/dodavati, nasumice/nasumično, dijelova dvije ili više biljaka / dijelova dviju ili više biljaka, naznačiti se / biti naznačena, biti pomiješani / miješati se, familija/porodica, vriježe/klupko, vriježe/vrijesak, i sl. / itd., stavljati na tržište / stavljati u promet, upakirati, upakovati / pakirati, apsorbirati, apsorbovati / upiti* i sl. ne prihvatamo kao razlike među standardima, dapače; neke upotrijebljene likove ili forme ne prihvatamo ni kao najbolji izbor za pojedinu verziju. Smatramo da isto vrijedi i za one razlike koje nismo imali priliku razmatrati, odnosno da se u svim verzijama može upotrijebiti u *sirovina koja je deklarirana* i *deklarirana sirovina*, i *po izgledu, mirisu i okusu* i *mirisom, izgledom i okusom*, i *obrađen* i *pre-rađen*, i *rezan* i *izrezan, gajen* i *uzgojen*, i *divlji* i *samonikli...* Tako mnoge ovdje posmatrane razlike, a posebno i *peteljka/stabljika (stabiljka)*, *gajeni/usitnjeni, dva ili više ekstrakta / dva ili više ekstrakata, dekofeinizirani* ili *dekofeinizovani / bezkofeinski, bez kofeinski, bezkonfeinski*, prihvatamo samo kao – kukavičije jaje. Ističemo još jednom da upotreba lika ili konstrukcije prihvaćene u sve tri norme nije neobavljen ili nezavršen, nego jednako valjan posao.

Dakle, ni nakon 20-ak godina model funkcioniranja triju službenih jezika nije dao puno bolje rezultate nego u svojim počecima: tekstovi i dalje nisu odraz savremenih standarda, u njima se ne prepoznaju odlike savremenog stanja u jezicima, niti je izgrađen svojevrsni izraz ovakvih administrativnih tekstova na svakom jeziku – a u načinjene razlike sve je teže vjerovati.

²³ Pored već izdvojenih primjera, dodajmo i primjere jednako upotrijebljene u svim verzijama, npr. i *filter vrećice, laboratorija*, te ili *podatcima* ili *podaci* u verziji na hrvatskome.

Izvori

- Pravilnik o čaju, biljnom čaju, voćnom čaju i instant čaju*, Službeni glasnik BiH, godina XXVII, broj 24, 7. 4. 2023. (58-61) (bosanski jezik)
- Pravilnik o čaju, biljnom čaju, voćnom čaju i instant čaju*, Službeni glasnik BiH, godina XXVII, broj 24, 7. 4. 2023. (61-64) (hrvatski jezik)
- Pravilnik o čaju, biljnom čaju, voćnom čaju i instant čaju*, Službeni glasnik BiH, godina XXVII, broj 24, 7. 4. 2023. (55-58) (srpski jezik)

Literatura

- Anić, Vladimir (2006): *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb
- Babić, Stjepan (2002): *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku (treće, poboljšano izdanje)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Babić, Stjepan, Božidar Finka, Milan Moguš (2004): *Hrvatski pravopis (VIII izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
- Babić, Stjepan, Milan Moguš (2011): *Hrvatski pravopis (2. izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Ivo Škarić, Stjepko Težak (2007): *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Barac-Grum, Vida, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Zlatko Vince (1971): *Jezični savjetnik s gramatikom*, Matica hrvatska, Zagreb
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarević, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1997): *Hrvatska gramatika (II. promijenjeno izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
- Blagus Bartolec, Goranka, Lana Hudeček, Željko Jozić, Ivana Matas Ivanković, Milica Mihaljević (2016): *555 jezičnih savjeta*, Institut za jezik i jezikoslovlje, Zagreb

- Brabec, Ivan, Mate Hraste, Sreten Živković (1968): *Gramatika hrvatsko-srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Brodnjak, Vladimir (1991): *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Školske novine, Zagreb
- Čedić, Ibrahim (2001): *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo
- Čedić, Ibrahim, Hadžem Hajdarević, Safet Kadić, Aida Kršo, Naila Valjevac (2007): *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo
- Fekete, Egon (2008a): *Jezičke doumice (Knjiga prva)*, Beogradska knjiga, Beograd
- Fekete, Egon (2008b): *Jezičke doumice (Knjiga prva)*, Beogradska knjiga, Beograd
- Katičić, Radoslav (2002): *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika (treće, poboljšano izdanje)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Halilović, Senahid (1996): *Pravopis bosanskoga jezika*, Kulturno društvo Bošnjaka Preporod, Sarajevo
- Halilović, Senahid (1999): *Pravopis bosanskoga jezika (Priručnik za škole)*, Dom štampe, Zenica
- Halilović, Senahid (2017): *Pravopis bosanskoga jezika (drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje)*, Slavistički komitet, Sarajevo
- Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010): *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet, Sarajevo
- Ivić, Pavle, Ivan Klajn, Mitar Pešikan, Branislav Brborić (1991): *Jezički priručnik*, Radio-televizija, Beograd
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000): *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica
- Jozić, Željko, Goranka Blagus Bartolec, Lana Hudeček, Kristian Lewis, Milica Mihaljević, Ermina Ramadanović, Matea Birtić, Jurica Budja, Barbara Kovačević, Ivana Matas Ivanković, Alen Milković,

- Irena Miloš, Tomislav Stojanov, Kristina Štrkalj Despot, *Hrvatski pravopis* (2013): Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Klajn, Ivan (2011): *Rečnik jezičkih nedoumica (12. izdanje)*, Prometej, Novi Sad
- Maretić, Tomo (1963): *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (treće, nepromijenjeno izdanje)*, Matica hrvatska, Zagreb
- Mešanović-Meša, Emira (2011): *Kontrastivna analiza bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika u zakonima Federacije Bosne i Hercegovine*, Slavistički komitet, Sarajevo
- Mešanović-Meša, Emira (2019): *Jezik u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu*, Slavistički komitet, Sarajevo
- Mešanović-Meša, Emira (2022a): Službena trojezičnost u Bosni i Hercegovini: Od formalizma do zbilje, *Bosanskohercegovački slavistički kongres III: Zbornik radova (knjiga 1)*, Slavistički komitet, 257-284, Sarajevo
- Mešanović-Meša, Emira (2022b): Službena trojezičnost u Bosni i Hercegovini na primjeru jednoga dokumenta, *SaZnanje*, Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici, 55-69, Zenica
- Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica (2005): *Pravopis srpskoga jezika*, Matica srpska, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad, Beograd
- Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica (2018): *Pravopis srpskoga jezika (treće izdanje)*, Matica srpska, Novi Sad
- Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005): *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb
- Simić, Radoje, Jelena Jovanović (2007): *Srpska gramatika*, Jasen, Beograd
- Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović (2008): *Gramatika srpskog jezika za gimnazije i srednje škole (jedanaesto, prerađeno izdanje)*, Zavod za udžbenike, Beograd
- Stevanović, Mihajlo (1981): *Savremeni srpskohrvatski jezik I (četvrto izdanje)*, Naučna knjiga, Beograd

- Težak, Stjepko, Stjepan Babić (2005): *Gramatika hrvatskoga jezika (priručnik za osnovno jezično obrazovanje) (15. izdanje)*, Školska knjiga, Zagreb
- Vujanić, Milica, Darinka Gortan-Premk, Milorad Dešić, Rajna Dragičević, Miroslav Nikolić, Ljiljana Nogo, Vasa Pavković, Nikola Ramić, Rada Stijović, Milica Tešić, Egon Fekete (2007): *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad

A Single Document with Three Language Versions – The Fate of Bosnia and Herzegovina

Abstract: This article analyzes a document called the Rulebook on tea, herbal tea, fruit tea and instant tea, which has three language versions with the same title. Namely, as there are three official languages in Bosnia and Herzegovina, legislative and other acts are prepared and published in official gazettes in Bosnian, Croatian and Serbian. This model of official use of three languages has been going on for two decades and certainly creates difficulties for the administrative-legal system and threatens the smooth development of communication in this field. Answers to the questions of how a single document is prepared in three language versions whose content must remain exactly the same, what are the nature of language differences, whether these differences are always necessary, and whether they have their purpose and normative justification, will be offered by this analysis.

Key words: phonetics, morphology, syntax, lexicon, norm